

Una ruta literària

Sant Hilari
Sacalm

Una Ruta Literària de Sant Hilari Sacalm que consistirà en una passejada cap a diversos punts de la nostra vila per a llegir-hi textos rellevants de cada indret, en alguns casos per la seva qualitat literària i en d'altres pel seu contingut o la relació del text amb l'espai que el va inspirar. També ens permet aproximar-nos i conèixer l'origen del text o la relació de l'escriptor amb l'entorn.

Des de l'any 2018 l'Ajuntament de Sant Hilari amb la col·laboració del Club de lectura de Sant Hilari es van complementar aquesta ruta amb codis QR a cadascun dels punts dels itineraris que redirigeixen a un vídeo on s'hi mostren imatges del lloc i es pot escoltar el poema o text llegit.

Per altra banda, vol ser un merescut homenatge a tots aquells qui han escrit sobre Sant Hilari, donant així a conèixer la nostra vila i permetent-nos, avui, poder comprendre com ha esdevingut la població que actualment coneixem.

L'hem anomenada Una Ruta Literària per l'enorme quantitat de textos que hi ha en referència a la nostra vila, tots de gran importància, i la ruta d'avui només n'és una petita selecció. Per tant, l'homenatge que avui volem retre, no només ha de recaure en els autors dels textos que avui seran protagonistes, si no que volem fer-lo extensiu a tots aquells que han escrit sobre el nostre poble així com a tots aquells que han contribuït a recollir, editar i en definitiva donar a conèixer aquests textos.

Estem parlant de noms com: Víctor Balaguer, Santiago Rusiñol, Francesc Carreres i Candi, Jacint Verdaguer, Anton Busquets i Punset, Àngel Guimerà, Prudenci Bertrana per els seus escrits, i d'altres tant importants o més com: Josep Ximeno, Frederic Culí, Xavi Clos, Vernedes, Francesc Danés, Antoni Pladevall, Àngel Serradesanferm, Fina Duran...

Hem volgut iniciar aquesta ruta a pocs metres de l'església, perquè aquest també va ser el lloc on va néixer Sant Hilari com a poble, és on es van construir les primeres cases que serien les primeres pedres del poble que avui tots coneixem i que ha servit d'inspiració per tots aquests autors que es mereixen un lloc a la història local.

Aquests inicis estan recollits per Carreres i Candi a les seves Notes Històriques de Sant Hilari Ça-calm.

FRANCESC CARRERAS CANDI
(Barcelona, 1862-1937)

Advocat, historiador i polític fou un dels estiuejants il·lustres, va publicar a l'Estiuada alguns dels capítols inèdits del llibre Notes històriques de Sant Hilari Ça-calm, que la mateixa L'Estiuada va fer editar sota el seu segell a Barcelona, el 1911.

Ens explica que: Al entorn de la iglesia de Sant Hilari, se construien cases qual nombre aná crexent d'una manera paulatina, segons s'esqueya á una població merament agrícola, tancada entre montanyes de dificultós conreu y en terra de penós transports.

(...)

Que la iglesia doná lloch y fonament a la població formada a son entorn, es un fet que's repeteix en moltes parts. Les viles, en la Edat Mitjana, se formaven al ampar dels castells o de les iglesies (parroquials o monacals), per la protecció, que d'uns y altres, rebien los agricultors, en aquells temps de força y de violencia.

(...)

Quan se consagrava una iglesia o monestir, solía aytambé consagrarse al entorn, altre espay major que's considerava sagrat. Tot lo que allí se posava, era conceptuat immune y cap enemich ho podía dampnificar. En algunes ocasions, los reys o los bisbes presents a la cerimonia, marcaven aquell espay, ab ses propries passes. Usualment era de trenta passes al entorn de la iglesia

(...)

Donchs a aquest espay se li donava lo nom de sagrera (sacraría) y també çellera (cellaria). Los silos o graners, les botes del vi, les tines del oli, en una paraula, les més importants cullites, solien colocalse sempre en les çelleres. D'elles segurament ne devallá la paraula celler.

Ja está donchs explicat, perque al entorn de les esgleies formaven les poblacions, tant o més que al entorn dels castells."

ÍNDEX I ITINERARI

- 1 Plaça Porxada. Presentació.
Carreras Candi.
- 2 Carretera Font Picant. Juli Serra.
- 3 Plaça General Moragues.
Àngel Guimerà.
- 4 Pla del Campaner. Joan Homs.

- 5 Font Vella.
Josep Ximeno i Jacint Verdaguer.
- 6 Passatge d'en Jaumet. Joan Martí Morera.
- 7 Passeig de la Font Vella. Joan.
- 8 Carrer Vic. Anton Busquets i Punset.
- 1 Plaça Porxada.

Juli Serra és un tinent topògraf de l'exèrcit que, l'any 1890, forma part d'un nombrós equip de militars que trascamà les Guilleries i el Montseny amb la finalitat d'aixecar un plànol de la zona. Justament les guerres carlines, aleshores ben recents, havien evidenciat la mancança d'una cartografia que informés del terreny. Durant vuit mesos, soldats i oficials recorreren els voltants de Santa Coloma, arribaren al Montseny passant per Arbúcies i tornant per Viladrau, Espinelves i Sant Hilari, exploraren els voltants d'Anglès, la Cellera, Osor, Susqueda i Querós,... fins a Tavertet, Rupit i Vilanova de Sau, i finalment tornaren des d'Amer cap a Vic passant pel Collsacabra. Totes les experiències i descobertes del viatge foren recollides pel tinent topògraf Juli Serra en un diari, que després es traspassà al llibre Las Guillerías, publicat l'any 1891.

Com ell, molts autors escriuen sobre la Font Picant com Víctor Balaguer a Al pie de la encina o Santiago Russinyol en articles a La Vanguardia, però Juli Serra, en aquest text també ens parla de la carretera que hi porta des del poble.

(...) Vayáse por donde se quiera, siempre es espléndida la vegetación y siempre se admiran paisajes deliciosos. Más entre ellos, ninguno que lo sea tanto como aquel á que la font picant anima arrastrando hacia él las corrientes de la vida moderna, personificadas, es verdad, en seres enfermos plagados de alifafes, que buscan en la subterránea corriente de agua milagrosa, salud, colores y alegría. Pero no todos los que acuden á saborear el líquido, de sabor picante por la composición química de las sales que contiene, están necesitados del poderoso reactivo para calmar dolores ó curar dolencias; la amenidad del lugar, su fresca temperatura cuando són hornos las ciudades y quema la atmósfera y se achicharran los humanos, la escogida concurrencia que cada año se reúne en aquel sitio, son incentivos bastantes para atraer curiosos en más crecido número que enfermos.

Así, cuando los días son espléndidos, se convierte en paseo la carretera que une el balneario con el pueblo, y menudean las giras, y todo es expansión y bullicio y algazara entre la colonia veraniega de una población que hasta hace bien pocos años, permanecía oculta en el corazón de las Guillerías siendo solo accesible por un mal camino de herradura, bordeado de pasos peligrosos, y que hoy ha tocado la especulación en amplia y bien cuidada carretera. (...)

Josep Moragues i Sobrevia, que més endavant signarà Josep Moragues i Mas, va néixer al mas Moragues i és recordat com a un dels mes importants defensors de la causa catalana a la guerra de successió. Això fa que molts l'hagin considerat com a heroi i màrtir de Catalunya. Encara avui, es un símbol de catalanitat per molta gent.

Moragues i els capitans Jaume Roca i Pau Macip, foren jutjats, torturats i morts de manera infamant el dia 27 de març de 1715. Se'ls van retirar públicament tots els honors militars, se'ls descalçà i foren vestits amb una camisa de penitent, arrossegats posteriorment pels carrers de Barcelona per un cavall fins arribar al patíbul, on foren morts a la forca i esquarterats.

El cap del general Moragues, com a escarni, fou posat en una gàbia de ferro que es va penjar al Portal del Mar de Barcelona, amb una inscripció en llatí que deia:

"Josep Moragues, per haver comès el crim d'una repetida rebel·lió, haver abusat dues vegades de la clemència reial, finalment, la tercera vegada, fou pres i executat per la justícia."

Malgrat les súpriques de la seva vídua, el cap no es va retirar fins al cap de dotze anys (març del 1727).

És per aquest motiu que varis autors hagien escrit sobre el General i s'hagin referit a ell utilitzant el cap engabiament com a símbol de tot el què representa. També així ho cregué Domènec Fita quan va realitzar aquest monument.

Àngel Guimerà és un dels intel·lectuals catalans que més va ajudar a recuperar la figura de Moragues. Obra seva és el poema de l'any 1877 Lo cap d'en Josep Moragues:

*Los caçadors són destres
i amaguen lo parany:
mes si l'afront vos deixa
los parpres aixecar
ja la veureu ben alta
la gàbia amb lo reclam.
L'aucell no beu ni menja
ni sap d'alatejar.
A la claror del dia
sobre el barrot callat*

*no sent les mestralades
ni el calabruix ni els llamps;
mes en venint les ombres
fa por son refilar.
Viatger, vingues d'on
vingues,
si tens lo cor honrat,
flecta els genolls i prega,
com fill, davant lo cap
del pros Josep Moragues
lo nostre general.(...)*

L'Àngel Serradesanferm, en el llibre Sant Hilari Sacalm Capital de les Guilleries ens diu que el relleu que avui veiem a les Guilleries és característic dels massissos antics. La primitiva penaplana s'ha transformat en una successió de muntanyes suaus i velles, plenes de moltes i petites valls. I és aquí, en mig d'aquesta orografia especial del nostre vell massís, on s'enclava la nostra població i des d'aquí, el Pla del Campaner, la podem veure davant nostre com la descriu Joan Homs.

Joan Homs va estar fou vicari a la parròquia de Sant Hilari des del 1969 al 1975, època que també va fer de professor al Col·legi Sant Josep. Aquest escrit el va fer en motiu d'un sopar, molt possiblement el que li dedicaren en el seu comiat. Ha estat publicat en el llibre Sant Hilari Sacalm capital de les Guilleries, l'emmarcà i exposà a l'aparador de Ca l'Amadeu, l'Amadeu Duran i també va ser reproduït en un calendari de Gràfiques Duran.

*Voltat de turons, amagat,
dins d'un clot ficat es diria,
amb cent fonts que li fan companyia,
contemplant el Montseny espatat,
el meu poble sommia.*

*El Pla de les Arenes, la neu i sol fer niu;
el cim de Solterra es vesteix de boirada,
i quan el poble besat per l'estiu,
es treu del damunt la rosada,
sent que la sang li reviu,
vessant-li dolls d'aigua clara.*

*És d'aigua el meu poble, sabeu?
No té rius que li llaurin l'entranya,
però cent fonts que mai no perden la deu,
li fan present de l'amor de muntanya.*

*La tardor molla el vesteix de groc,
i el meu poble es sent solitari,
i es replega de nou dins del clot.*

Del meu poble se'n diu Sant Hilari.

La Font Vella, ja de fa molt temps, ha estat un lloc emblemàtic del nostre municipi i actualment ha prè el relleu d'element promocional que, en el seu moment, tingué la Font Picant. Tot i això, ja a principis de segle era un espai estimat pels vilatants i on s'hi celebrava un dels actes més importants de la Festa Major, que en aquell temps era el mes de juny. Per això Josep Ximeno, escriu en el primer número de l'Estiuada, el 26 de juny de 1908:

(...) Hi haurà tornaboda. La cobla s'ha quedat. Aquesta tarde tothom a la Font Vella...

¡Que n'es d'hermosa aquella ubaga y poetich el quadro d'aquells moments!

S'hi han aplegat familias y collas de bons companys. Formant rotllos, ab dalit brenan en improvisats menjadors decorat ab tot el lucso y gala d'hermosa natura. Tots tenen alfombra d'herbas y flors bosquetanas, y per fantasiosos cortinatges els avellaners, quinas puntas y randas son brancas y fullas, aclivilladas per raigs de sol formant enteixinats trevallats per mans de fadas.

La cobla ja destria una sardana; Así y allà se'n forman anellas que gronxan l'ayrós compas. Després de l'una l'altre. Sembla que las notas que fa sentir la cobla, sota aquell brancatge, son més hermosas, el músich al compondrelas hi degué pensarhi ab un bell recó de mon com aquell.

La festa está al seu moment culminant. Va la radera sardana. Tothom la punteja, qui no hi posa el cos la segueix assadolantehi el cor.

Ja n'hi ha prou. El sol es a la posta. Cal no retornar massa tart.

Tothom en marxa. La gentada serpenteja tot el passeig cap a la Vila. L'alegria ompla els cors. La cobla entona una marxa comperola que'l jovent la segueix cantant. Les branques d'avellaners que com recort de festa porten molts en sas mans, son les senyeres d'aquell exercit d'alegria.

Cantant fan sa entrada a la Vila. Els que hi havien restat com guardas custodis, s'hi ajuntan. Ja son a la Plassa. Va la despedida... altra sardana... la última de la Tornaboda.... l'adéusiau final... (...)

Deu anys abans, un dels grans poetes de la nostra història també hi experimenta una festa personal, la pau amb la vida eclesiàstica de la que havia estat apartat.

Jacint Verdaguer (Folgueroles, 1845 - Vallvidrera, 1902) és l'escriptor més important i representatiu del segle XIX a Casa Nostra. Contribueix a la Renaixença, des de posicions catòliques i conservadores, amb una obra que abasta poesia èpica i lírica, prosa narrativa i periodística i literatura de viatges, per la qual té una enorme repercussió popular, incomparable a l'època.

Torna trasbalsat del seu viatge a Palestina i Egipte i el poeta viu immers en una crisi profunda i desitja un canvi d'orientació en la seva vida. Aquest canvi consisteix a dedicar-se més a les tasques eclesiàstiques que no pas a les d'escriptor, cosa que inclou una pràctica desordenada de la caritat, que l'omple de deutes i, més tard, el posa en contacte amb un grup d'exorcistes. Aquesta actitud d'ajuda incondicional als desvalguts i els comportaments que se'n deriven li valen la desconfiança dels marquesos de Comillas i, finalment, la decisió de prescindir dels seus serveis com a capellà domèstic. Tampoc és entès per les autoritats eclesiàstiques, que, amb un diagnòstic de fol·lia, l'allunyen de Barcelona. El 1895, davant d'una situació d'empresonament insostenible, Verdaguer s'escapa de la Gleva i torna a Barcelona. Només la casualitat fa que Verdaguer no sigui detingut per la policia, enviada pel bisbe Morgades; això provoca que el poeta trameti un breu comunicat a la premsa en què demana justícia i ajut a la gent de Barcelona. La notícia va impactar tant que va prendre dimensions d'escàndol. Un mes després, un tribunal eclesiàstic el suspèn de poder exercir les seves funcions sacerdotals i, per tant, de poder fer missa. Verdaguer contraataca amb un seguit de cartes enviades a la premsa diària (anomenades Un sacerdot perseguit). El 1896 es publica el llibre Flors del Calvari, llibre de consols, com a justificació personal amb atacs contra els seus enemics, i escrits i pamflets com ara Verdaguer reivindicat, que mostra un Verdaguer ferit i rebel decidit a demostrar la seva raó. A més, escriu La Pomerola, poema autobiogràfic. El 1897 publica a la premsa una segona sèrie d'articles encara més agressius que els de 1895.

Finalment es retracta i es reuneix amb el Bisbe Morgades, el 2 de setembre de 1898 al Casal de Villavechia de Sant Hilari. Després del pas del poeta per la població, al 1899 escriu el poema dedicat a la Font Vella.

*Tenia set d'aigua pura
lo meu cor enfebrosit
i enyorava la dolçura
de la deu de l'infinit.
Com lo raig d'eixa Font Vella
aboqueu vostra canella en
mon cor que s'esbadella
i em veureu, Jesús, guarit.*

6. PASSATGE D'EN JAUMET

En Jaume Traveria i Riera, en Jaumet, nasqué el 1871 a Mas Clavé. Passa la infantesa i l'adolescència, entre Mas Clavé i les Illes d'Avall. A partir de l'any 40 es troba documentat a Sant Hilari com a integrant de la família formada per en Conrado Camprodon i la Maria Font, una família gran, sense fills que l'acullí, per pressions d'en Carner, que els posà una edificació en condicions per poder-s'hi estar sense pagar res de lloguer a canvi de tenir-hi en Jaumet d'estadant.

El pobre Jaumet no tenia el do de la parla i, curiosament, no era mut de naixement. Ell escoltava i mirava, però havia de parlar amb aquell somriure tan expressiu que tenia i que el feia ser tant estimat i ser un dels principals motius pels quals la figura d'en Jaumet fa brollar belles paraules a moltes de les persones que el conegueren i que tenien un bri d'inspiració. En Francesc Danés, en un article del 1981 titulat Tot recordant en Jaumet, ho descriu així:

Tant se val el dia del seu naixement o de la seva mort. No caldrà tampoc parlar de les paraules trascendents perquè era mut. El seu llenguatge tenia un altre caire. La grandesa d'en Jaumet residia paradoxalment en la seva exígua presència física i en aquella rialla inalterable que descobria, indiscreta, la pervivència tenaç d'una dent solitària que li atorgava un gràcil aspecte de nadó. Vet ací com en una graciosa giragonsa del destí el vell retornava d'alguna manera a la seva infantesa.

Aquests atributs apareixen a gran quantitat d'escrits dedicats a ell. El poeta local Joan Martí i Morera, entra molts d'altres, el juliol de 1949 publica La joguina de Sant Hilari, que fou llegida a RNE després de la mort del pobre Jaumet.

*Jaumet, joguina bonica;
t'endús un estol d'infants
i alegres el cor dels grans
tot fent-los plorar una mica,
sabadors que en aquest món,
en el fons de les monades
s'hi amaguen de vegades
secrets que no entén tothom.
Però tu ets d'una mena
que presenta la inconsciència
com un esclat d'innocència
que fa molt més goig que pena.
Ets vellet i ets criatura
i abrigues amb barretina
un cervellet de cardina;
però ets una gran figura
Jaumet: tu ets el més gran.
Que si algú es creia que ho era
ja li pots anar al darrera
amb el flaviol sonant.
Si tens la llengua encongida
pel mot articulat,
Déu en canvi t'ha donat
en el mirar tanta vida,
i en el gest tanta expressió
que si poguessis parlar
amb la feina d'escoltar
ens perdríem el més bo.
Jo he vist l'estampa més fina
del pas del nostre Jaumet
empenyent el seu carret;
i la noble barretina*

*onejant com la rosella
en un camp ple de quitxalla
que juga, riu i es baralla
per haver la flor més bella.
En Jaumet se'n va a la font
i tots els càntirs emplena
desafiant la mollena.
I abans de passar el pont,
s'atura, riu i saluda,
i va enfilant la pujada
tot voltant de la mainada
que l'estima i que l'ajuda.
Jaumet per l'edat no es plany.
Ell és l'eterna joguina.
Sempre és nou. Ell és la nina
que ens porten els reis cada any.
Au, para la barretina
i et donaré una pesseta
però has de fer la nina
i has de fer la senyoreta.
I amarat de tendresa
fa la nina i el que es vol,
i amb toques de flaviol
ell va espantant la pobresa.
Quan se t'acluqui l'ullet
tot aquest poble que et cuida
semblarà una gàbia buida.
No te'n vagis mai, Jaumet!
Sant Hilari t'ho demana.
Refila, vell rossinyol!
Que al so del teu flaviol
tot un poble s'hi agermana.*

L'any 1959 i degut a l'augment de trànsit a la població i pel fet de voler millorar la circulació motora, l'ajuntament de la població va decidir tallar dos castanyers del passeig de la Font Vella que dificultaven la maniobrabilitat dels vehicles que baixaven pel carrer Nostra Senyora de Vallclara.

Aquest fet que es realitzava com a millora de la mobilitat no fou entès així per aquella gent que només estava a la població durant temporades i venia per gaudir de la tranquil·litat i les aigües.

En motiu de protesta i record dels dos castanyers, un estudiant de l'Hotel Ripoll, el senyor Joan Vidal i Cosp, escriptor i poeta, va escriure un poema dedicat a aquests dos arbres que es van tallar i va demanar permís a la Maria Dolors Raich, propietària de Can Raich, per tal que aquest poema estigués present en el passeig que va veure créixer aquells castanyers.

*Tan alts, tan verds, tan vells i tan austers.
comptar-los els estius es tasca llarga.
veure el què ara els fan és cosa amarga.
Sempre els he vist aquí aquests castanyers.
Dos homes dedidits s'hi han enfilat,
no poden perdre temps que van per feina
i brandant la destrat, cada cop d'eina
sembla que sigui a mi a qui l'han donat.
Mai més donaran ombra al passejant.
Les branques una a una han caigut totes.
El sol s'ha enfosquit i cauen gotes
dels altres castanyers que estan plorant.*

Anton Busquets i Punset neix al carrer Vic de Sant Hilari el 1876. Va passar la infantesa i adolescència a les Guílleries en contacte amb els boscos. Es diferenciava de la resta de nois del poble per la seva obstinació a fer escapades pel bosc seguint traginers o anar a trobar els carboners, llenyataires i roders de qui sempre aprenia cançons, llegendes o dites i acudits. Aquesta riquesa lèxica del saber popular va constituir la base estil·lística i imaginativa del narrador. Home polígraf, fou narrador, poeta, periodista, pedagog i dinamitzador cultural a més d'exercir com a mestre a Barcelona i Calders.

La primavera del 1900, amb vint-i-tres anys, guanya el premi patrocinat per la Societat Catalana del Gas, als Jocs Florals de Sants, amb el poema La Parcellera que fa referència a la festa que feia la jovenalla de Sant Hilari, per la vigília de Sant Isidre consistent en plantar a la plaça un plançó de faig i després calar-li foc. El premi va ser un retrat seu que li va fer el jove artista dels Quatre Gats, Pablo Ruiz Picasso. El prelude del poema diu així:

*Els cortals són replens de verda brossa
que'l sol de juny pausadament asseca.
Les mates de ginebra punxegudes
se confonen amb altres verdejantes
de ginesta gentil que arreu ensenyen
pejolls grocs i flairosos de lliroia
i el pi, tot bonicoy, llançant rehina
vol atuir el bruc sense flor, mústic,
que s'enrinxa corprès per tires d'heura
que ha dut del bosc tot esflorant llurs somnis.*

*En tant que em xiscladissa, en sé el capvespre,
espitregats s'hi apropen
els estols de mainada
canant el pilotall amb una ullada...
I s'allunyen fressosos bo i cantant:
Sant Joan se va atansant...
ofegant la cridòria ja llunyana,
solemne toc de l'horació tardana. (...)*

Els records de la seva infantesa a Sant Hilari, també estan presents en altres guardons com en els Jocs Florals de Barcelona del 1904 on obté l'accèssit al Segon Premi Extraordinari del Consistori, amb la prosa Recorts, que comença així:

Jo so fill d'un poble de montanya: joliu i pintoresch; encerclat de bosquíries gegantes i a recer del altívol Montseny, front lluminós de nostra estimada terra. De petit que ja la vida bosquerola m'atrau pode rosament. Passar jornades senceres al esteller d'una colla de roders, a la barraca dels carboners o a la plassa dels pinyonaires, veusaquí una delícia, després d'haver gosat belles estones en escons de mäsies montanyeses entre la gent pagesa, soptantlos a l'hora de la feyna en llurs camps. (...)